

izginjali celo psi in mačke, vojna pa je pobrala tudi veliko domačih fantov in mož.

9. novembra 1918 so prišli v Senožeče prvi italijanski vojaki. Vojska je dokončno zapustila kraj šele januarja 1920. Po rapalski mirovni pogodbi z dne 12. novembra 1920 je bila Primorska in z njo tudi Senožeče priključena italijanskemu kraljestvu. V Julijski krajini je nastala nova upravna ureditev. V času med obema vojnama so bile na Senožeškem, kot nam lepo prikaže avtor, zelo pestre politične razmere, občuten pa je bil tudi italijanski nacionalistični pritisk in fašističen teror.

Po napadu na Jugoslavijo in njenem razkosanju so italijanske oblasti nadzor in pritisk na slovensko prebivalstvo v Julijski krajini še povečale. Slovensko odporniško gibanje se je vedno bolj krepilo. Prva večja skupina domačinov je odšla v partizane v začetku leta 1943. Po kapitulaciji Italije so se Nemci samo občasno zadrževali v Senožečah. Podobno je bilo z domobranci, ki so imeli v kraju stalno postojanko le od julija do novembra 1944. Med drugo svetovno vojno je iz senožeških vasi v okviru narodnoosvobodilnega gibanja padlo 42 predvsem mladih ljudi. V italijanskih in nemških taboriščih in zaporih, kot talci ali kakšne drugačne nasilne smrti pa jih je umrlo 25.

Po vojni so Senožeče ostale na jugoslovanski strani Morganove črte. Tudi v socialistični Jugoslaviji je prišlo do raznih reorganizacij lokalne uprave. Avtor podrobno analizira tudi prve demokratične volitve aprila 1990, s katerimi zaključuje oris upravno-političnega razvoja v zgodovini Senožeč.

V drugem delu knjige pisec opisuje materialne in duhovne razmere v Senožečah. Od 13. stoletja dalje lahko sledimo večjemu razmahu trgovine na Senožeškem in neagrame panoge so zlasti zaradi ugodne prometne lege Senožeč postopoma začele prevzemati večjo vlogo v zagotavljanju materialne eksistence prebivalcev. Z razvojem prometa v 18. in 19. stoletju je od kmetijstva na Senožeškem živela gotovo že manj kot polovica ljudi. Položaj trga na tej čedalje bolj prometni cesti je v marsičem izrinjal podobo kmečkega, vaškega naselja in dodajal elemente urbanega, mestnega.

V Senožečah je od srednjega veka cvetela zlasti trgovina z žitom. Od 13. stoletja dalje je senožeškim gospodom vedno večje dohodke prinašala tudi mitnica.

Obdobje od srede 18. do srede 19. stoletja avtor označuje kot čas hitre gospodarske rasti teh krajev, ki je bila še bolj kot prej pogojena z rastjo prometa skozi Senožeče. V senožeški trgovini se je zaradi pomorstva začel uveljavljati les. V prvi polovici 19. stoletja je poleg kmetijstva najpomembnejša gospodarska panoga postalo furmanstvo (prevoznništvo). Hkrati s prometom in furmanstvom so se krepile tudi vse spremljajoče dejavnosti. Po otvoritvi zadnjega odseka južne železnice med Ljubljano in Trstom (1857.) je cestni promet skozi Senožeče izrazito upadel. Lesne sejme so v drugi polovici 19. stoletja zamenjali živinski sejmi. S preusmeritvijo prometa pa se je sprožil tudi val nezadržnega izseljevanja iz teh krajev.

Posebno zanimiva pa je današnjemu ljubitelju piva senožeška pivovarna Adria, ki se je leta 1911, ko so v njej zvarili 35.000 hl piva, lahko kosala s pivovarno v Laškem (30.000 hl) in s pivovarno Union v Ljubljani (37.000 hl). Pivovarna je dajala kruh okrog 100 delavcem, proizvodnja piva pa so nadzorovali češki mojstri, saj so ga varili po plzenskem receptu. Pivovarna je (žal!) propadla po italijanski zasedbi.

Po drugi svetovni vojni je nova komunistična oblast v veri, da je industrijsko delavstvo najnaprednejši nosilec razvoja, ki naj bi zagotavljal socialistično pot v svetlo prihodnost, pospeševala širjenje industrijskih obratov, kjer je zaposlene lažje tudi politično nadzirati, hkrati pa je onemogočala gospodarsko neodvisne kmete.

Po orisu gospodarskih razmer je avtor analiziral še prebivalstvo in razvoj naselij na Senožeškem, versko življenje, šolstvo ter pestro in razgibano kulturno in družabno življenje.

Andrej Studen

CELJSKI ZBORNİK 1994,
Celje 1994, 287. strani.

Celjski zbornik, lokalni zbornik z najdaljšo tradicijo na Slovenskem, se je v zadnjih letih razvil v eno izmed najbolj kvalitetnih domoznanskih publikacij pri nas. Tudi zadnji zbornik je tako po obsegu in kvaliteti člankov (v njem objavlja kar 17 avtorjev) kot po svoji širini (od arheologije, zgodovine in etnologije do eko-

logije) na izredno visoki ravni, le-to pa potrjuje tudi domiselno oblikovanje.

Prvi dve razpravi v zborniku sta arheološki. Prispevek Irene Lazar *Steklene rebraste skodelice v Sloveniji* nam podrobno predstavi steklene rebraste skodelice, značilen element rimske materialne kulture iz 1. stoletja našega štetja. (Avtorica je izdelala tudi osnovno tipologijo posod za ozemlje današnje Slovenije in ocenila njihov časovni izvor na osnovi ohranjenih grobnih celot).

Članek Vere Kolšek *Rimska plastika v oklepu* pa govori o torzu marmornatega kipa v oklepu, ki so ga odkrili pri arheoloških izkopavanjih na območju celjskega Mestnega gradu leta 1992. Avtorica je ugotovila, da je kip nastal v celejanskih kamnoseških delavnicah po predlogi iz klavdijevskega časa. Ker so najdbe oklepnih plastik v provinci zelo redke, še posebej tiste iz zgodnjih stoletij, je celjska najdba še toliko dragocenejša.

Obsežna razprava Dušana Kosa obravnava srednjeveško zgodovino. Že njen naslov *Dediščine, dedno pravo in plemstvo na Kranjskem in slovenskem Štajerskem (posebej v 14. stoletju)* pove, da se ukvarja s problematiko dedovanja v poznosrednjeveški družbi. Razprava temelji na bogatem listinskem gradivu, avtor pa je posebno pozornost posvetil analizi deželnega prava o dedovanju.

Sledi prispevek Aleksandra Žižka *Izsek iz delovanja celjskega barvarskega ceha v letih 1760-1843*, ki na podlagi zapisov v Četrti knjigi celjske barvarske skladnice prikaže delovanje ceha v izredno zanimivem obdobju krepitve absolutistične države in modernizacije proizvodnih procesov. Ivanka Zajc-Cizelj pa v razpravi *Socialna struktura šoloobveznih otrok na celjskih osnovnih in nedeljskih šolah 1760-1843* na osnovi ohranjenih šolskih katalogov predstavi socialno strukturo šoloobveznih otrok.

Članek Jožeta Hudalesa *Slovenska družina med vzhodom in zahodom*, ki temelji na podrobni analizi župnijskih matičnih knjig in ohranjenih zapisnikov duš, nas seznanja z značilnostmi "družinskega vzorca" v Velenju in okolici v 19. stoletju. Avtor je družinski vzorec v Velenju umestil v širši evropski prostor, poskušal pa je odgovoriti tudi na vprašanje, ali je slovenska družina sodila v zahodno ali vzhodno evropski prostor.

Dr. Žarko Lazarevič nam v razpravi *Celje-prvotno središče slovenskega združenstva* opozori, da je Celje že leta 1883 postalo sedež Zveze

slovenskih posojilnic. Celjska Zveza je bila prva združna zveza med Slovenci, vendar svojega prvenstva (da bi z oblikovanjem lastne denarne centrale igrala vidnejšo vlogo na finančnem področju) ni znala izkoristiti.

Da je lahko pariška mirovna konferenca iz let 1919-1920 še kako aktualna, nam je pokazal Bojan Himmelreich v članku *Slovenci in pariška mirovna konferenca 1919-1920*. V njem je na podlagi še neobjavljenih dokumentov, spominske literature in slovenskega časopisja ugotavljal, kakšne so bile priprave Slovencev na pariško konferenco, kdo so bili nosilci le teh itd. Snov je močno aktualna tudi danes, še posebej v delu, ki govori o pogajanjih za našo zahodno mejo.

Naslednji dve razpravi se dotikata perečih ekoloških problemov v različnih časovnih obdobjih. Razprava *Ekološki problemi v Celju med obema vojnama* avtorja Janeza Cvirna priča, da se je mesto ob Savinji v času med obema vojnama soočalo z velikimi ekološkimi problemi, ki so mesto vedno bolj oddaljevali od njegovih velikih turističnih ambicij. Celjska mestna občina je pristojne sicer opozarjala na ekološke probleme, vendar je vedno naletela na gluha ušesa. Tako so se celjske turistične perspektive že pred drugo svetovno vojno razblinile kot milni mehurček.

Da na ekološkem področju ni dosti boljše niti danes, pa nas opozarja zadnji prispevek v sklopu Članki in razprave, razprava Igorja Šebenika z naslovom *Problematika neurejenih odlagališč v Sloveniji*. Avtor v razpravi predstavi perečo problematiko divjih odlagališč odpadkov v Sloveniji s poudarkom na primeru Celja in okolice.

V sklopu Zapis je na prvem mestu članek Antona Janka *Parzival in slovenska Štajerska*, ki je prevod dela srednjeveškega epa Parzival Wolframa von Eschenbacha. In sicer dela, ki omenja slovensko Štajersko. Poleg povsem konkretnih poimenovanj krajev na slovenskem Štajerskem (Celje, Rogatec, Hajdina pri Ptujju) zasledimo v delu epa, ki govori o viteških bojih pri Rogatcu, tudi označbo "ein weridu windesch diet", kar priča, da so se viteških bojev udeleževali tudi plemiči slovenskega rodu.

Igor Grdina nam v prispevku *Dve avtobiografski pričevanji v nemščini* predstavi avtobiografske spise Alme Karlin in Friza Zanggerja, kot dveh značilnih ustvarjalcev, ki sta pripadala nemškemu kulturnemu krogu na Slovenskem. Za Almo Karlinovo značilen kozmopolitizem in za Zanggerja prav tako značilen radikalni nacio-

nalizem lahko jemljemo kot dve skrajni reakciji v položaj mnajšine postavljenih nemško govorečih prebivalcev po letu 1918.

Vladimir Šlibar nam v razpravi *Domača obrt in prehrana na Paškem Kozjaku* prikaže domačo obrt in prehrano pred drugo svetovno vojno in velike spremembe v prehrani po njej.

Kot zadnja v tem sklopu pa je zanimiva razprava Alenke Kolšek *Prenova zdraviliškega kompleksa v Laškem*, ki predstavlja konservatorske smernice za rekonstrukcijo zdraviliškega kompleksa v Laškem s posebnim poudarkom na parkovnem delu.

Sklop Gradivo tokrat prinaša le članek Branka Goropevska *Pogajanja za skupen nastop štajerskih Slovencev na volitvah v deželni zbor 1909*. Na osnovi pisem prvaka liberalne stranke dr. V. Kukovca (njegova slika je na hrbtni strani publikacije) odborniku SKZ dr. F. Jankoviču avtor prikazuje vzdušje med pogajanja slovenskih strank na Spodnjem Štajerskem za skupen nastop na volitvah. Jesenski dogodki 1908 so bili namreč dobra podlaga za skupen nastop proti nemški večini v deželnem parlamentu, toda pogajanja so bila vseeno neuspešna. Slovenski politiki so stali povsem na različnih bregovih in tako škodovali predvsem sebi in Slovencem.

Rubrika Jubilej prinaša članek Jožeta Škorjanca *Oris razvoja Gimnazije Celje-Center (1948-1993)*, ki je v lanskem letu praznovala 45-letnico obstoja. V zadnjem sklopu (Aktualno) pa je objavljen prispevek Jere Vodusek-Starič *Politika in politično izrazoslovje ob koncu 2. svetovne vojne*. Avtorica ugotavlja, da sta politično izrazoslovje in njegova povezava s političnim dogajanjem med in ob koncu druge svetovne vojne pokazala politične cilje KP in njeno taktiko pri izpeljavi revolucije.

Skratka, zadnja številka Celjskega zbornika je zanimivo branje in jo velja vzeti v roke.

Branko Lesjak

Hannes Stekl-Marija Wakounig, Windisch-Graetz. Wien-Koeln-Weimar, Boehlau, 1992, 384 strani.

Plemstvo, ki je živelo na Slovenskem, ima v našem zgodovinsko pisju zelo nenavadno mesto. Na eni strani je opaziti prizadevanja, da bi dokazali, kako so med njih prešli tudi nekateri Slovenci, na

drugi strani pa se mu bi najraje kar odpovedali, kot da ga ni bilo ali pa je bilo vedno proti nam. Doslej ni bilo opaziti večjih poizkusov, da bi se tega pomembnega družbenega sloja lotili neobremenjeno, predvsem pa da bi pogledali tudi na napake slovenske politike, ki v večini primerov ni znala izrabiti njihove deželne zavesti. Pri Čehih je bila situacija drugačna.

Spominjam se, da sem imel pred leti dokaj burno diskusijo z nekim, zdaj že pokojnim našim zgodovinarjem, ki je zapisal, da so Auerspergi češko plemstvo. Njegov poglavitni argument je bil, da so bili vpisani v tamkajšnjo deželno desko. Vsa moja nasprotna argumentacija ni nič zalegla, saj smo po njegovem Slovenci morali biti brez plemstva. V sedanjih časih, ko večina našega zgodovinskega postaja, če že ne bolj strpna pa vsaj raznolika, bo mogoče počasi le prodrlo, da se takim ljudem nima smisla odpovedovati, saj s tem puščamo ob strani zelo pomemben segment naše preteklosti. Rodbino Windisch-Graetz je na naše ozemlja stoletja vezalo predvsem ime. V 19. stoletju so se med nami znova naselili in odigrali zelo pomembno vlogo, ne le v političnem, ampak zlasti gospodarskem življenju. Nepomembni niso niti za znanost. Spomnimo se samo izkopavanj njihove pogoste gostje in sorodnice kneginje Meklenburške, ki je z Bogenšperka in tudi neposredno na terenu vodila desetletja največja arheološka izkopavanja.

Delo Hannesa Stekla, profesorja na dunajski univerzi in Marije Wakounig, v vseh pogledih odlične naše koroške rojakinje, je take vrste, da bi ga bilo nujno hitro prevesti v slovenski jezik. Knjiga ne govori o plemstvu v romantični obliki, ampak pred nami razgalja eno najuglednejših avstrijskih plemiških družin v vsej njeni človeški veličini in bedi. Pristop obeh avtorjev do obravnavanih vprašanj je izredno sodoben, saj spremljamo kneze in njihove rodbine od zibke do groba, vmes pa izvemo o njihovih vojaških in političnih karierah, o vzponih in padcih, o junaštvi, pa tudi človeka nevrednih dejanjih. Iz številnih zelo detaljnih opisov njihovega vsakdana, avtorja sta imela na razpolago celo intimne dnevnike nekaterih članov rodbine, razberemo, kako tudi ljudem "plave" krvi življenje ne prizanaša. Nekateri bralce pritegujejo osebne zgodbe, druge politika, podpisane je zanimal predvsem njihov odnos do gospodarskih vprašanj. Čeprav avtorja obravnavata le čas od srede prejšnjega stoletja, je vendar povsem jasno, da imamo zlasti pri starejši veji Windisch-Graetzov opraviti z rodbino, ki jo